

De verloren dochter

Armando Lucas Correa bij Boekerij:

Het Duitse meisje
De verloren dochter

Armando Lucas Correa

De verloren dochter

1939.

De Berlijnse Amanda vlucht met haar twee dochters
naar Frankrijk, maar dan slaat het noodlot toe...

Eerste druk juni 2019
Tweede druk april 2022

ISBN 978-90-225-9505-3
ISBN 978-94-023-1326-0 (e-book)
NUR 302

Oorspronkelijke titel: *The Daughter's Tale*
Vertaling: Fin Distelvink
Origineel ontwerp: © Laura Klynstra
Nederlandse bewerking: DPS Design & Prepress Studio
Omslagbeeld meisjes: Stephen Mulcahey / Trevillion Images
Omslagbeeld straat: Shutterstock.com
Zetwerk: Mat-Zet bv, Huizen
Auteursfoto: © Hector Torres

© 2019 Armando Lucas Correa
© 2019 Nederlandse vertaling Meulenhoff Boekeryj bv, Amsterdam

Published by arrangement with the original publisher, Atria Books, a division of Simon & Schuster, Inc.

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor Judith, het vermiste meisje op de Saint Louis.
Voor mijn moeder, mijn eerste lezeres.
Voor mijn kinderen Emma, Anna en Lucas, wederom.
Voor Gonzalo, altijd.

Inhoud

- 1 *Het bezoek* 11
- 2 *De ontsnapping* 21
- 3 *De onderduik* 81
- 4 *De terugkeer* 131
- 5 *De achterlating* 179
- 6 *Het afscheid* 283

Nawoord 297

Het doel is vergetelheid. Ik arriveerde er als eerste.

– JORGE LUIS BORGES

Het bezoek

New York, april 2015

‘Spreek ik met mevrouw Duval? Elise Duval?’ De stem aan de andere kant van de lijn zei nogmaals haar naam toen ze niet direct antwoord gaf. ‘Mijn dochter en ik waren onlangs op Cuba. We hebben een paar brieven in het Duits die van u zouden zijn.’

Elise had altijd in de toekomst kunnen kijken. Maar niet vandaag. Vandaag had ze niet voorzien.

Even dacht ze dat de vrouw een verkeerd nummer had gebeld. Per slot van rekening kwam ze uit Frankrijk en ze woonde al zeventig jaar in New York, sinds vlak na de oorlog een oom van haar moeders kant zich over haar had ontfermd. De enige nog levende familieleden waren haar dochter Adele en haar kleinzoon Etienne. Haar hele bestaan draaide om hen en wat er daarvoor was gebeurd, was een zwart gat.

‘Mevrouw Duval?’ zei de vrouw opnieuw, vriendelijk maar dringend. Elise raakte in paniek en wilde zich ergens aan vastklampen, bang dat ze zou flauwvallen.

‘U kunt vanmiddag langskomen,’ kon ze nog net uitbrengen voor ze ophing, nog voor ze had kunnen nagaan of ze geen afspraken had staan, en of ze dit niet eerst met haar dochter had moeten bespreken. Ze had de naam van de vrouw opgevangen, Ida Rosen, en ook die van haar dochter, Anna. Ze zeiden haar niets. Haar vroegste herinneringen had ze afgesloten. Ze wist wel zeker dat ze de achter-

grond van de onbekende vrouw en haar dochter niet na wilde trekken. Ze had hun ook geen adres hoeven opgeven, want dat hadden ze al. Het was duidelijk dat ze haar niet per ongeluk hadden gebeld.

Na het korte gesprek zat Elise een paar uur te piekeren wat precies de bedoeling ervan was geweest. ‘Rosen,’ herhaalde ze hardop voor zichzelf, terwijl ze een voor een de verbleekte schaduwen afliep van de mensen die na de oorlog met haar de Atlantische Oceaan waren overgestoken.

Na een poos begon het telefoontje al in haar beperkte, selectieve geheugen weg te zakken. ‘Er is niet genoeg tijd om je alles te herinneren,’ had ze altijd tegen haar man gezegd, later tegen haar dochter, en daarna tegen haar kleinzoon.

Ze voelde zich een tikje schuldig dat ze de onbekende vrouw zo snel toestemming had gegeven om langs te komen. Ze had moeten vragen wie de brieven had geschreven, hoe ze op Cuba waren beland en wat mevrouw Rosen en haar dochter daar hadden gedaan. Maar ze had niets gezegd.

Toen er uiteindelijk werd aangebeld, sloeg de schrik haar om het hart. Met gesloten ogen bereidde ze zich voor op het bezoek door een paar keer heel diep adem te halen en haar hartslagen te tellen: een, twee, drie, vier, vijf, zes – een foefje dat ze als kind had geleerd, een van de weinige herinneringen die haar restten. Ze had geen idee hoe lang ze daar in haar slaapkamer, in haar marineblauwe pakje, had zitten wachten.

Het was alsof haar zintuigen werden versterkt door het schrille geluid van de bel. Haar gehoor was opeens scherper. Ze kon ineens de ademhaling van de twee onbekenden horen die voor de deur stonden om een vermoeide oude weduwe op te zoeken. Waarom toch? Ze aarzelde even met haar hand op de deurklink, hopend, tegen beter weten in, dat dit een hersenschim was, dat ze het had gedroomd, dat het een van de vele dwaasheden was die met het klimmen van de jaren kwamen. Ze sloot haar ogen en probeerde zich voor te stellen wat haar wachtte. Tevergeefs.

Het begon wel tot haar door te dringen dat deze visite niets met de toekomst te maken had. Integendeel. Het leek erop dat ze haar verleden niet langer buiten de deur kon houden, dat haar als permanente schaduw sinds haar aankomst in de haven van New York had achtervolgd, toen zij dankzij de bemoeienis van een oom, die de vaderrol op zich wilde nemen, van de vergetelheid was gered. Maar haar herinneringen, die uit pure noodzaak waren gewist om haar het overleven mogelijk te maken, had hij nooit terug kunnen brengen.

Ze deed kordaat de deur open. Het felle licht was verblindend. Het geluid van de lift, de buurman die naar beneden ging, de blaffende hond en de loeiende sirene van een ambulance brachten haar even van haar stuk. De glimlach van de vrouw voerde haar terug naar de werkelijkheid.

Elise wenkte dat ze binnen konden komen. Ze had nog steeds niets gezegd en probeerde niet te laten merken hoe erg ze in paniek was. De dochter, Anna, schatte ze op een jaar of twaalf. Het meisje deed een stap naar haar toe en sloeg haar armen om haar middel. Elise had geen idee hoe ze moest reageren. Misschien had ze haar handen op de schouders van het meisje moeten leggen, of over haar haren strijken, net als bij haar dochter toen die zo oud was.

‘Je hebt blauwe ogen’ zei Elise schuchter.

Wat een bespottelijke opmerking! Ik had moeten zeggen dat ze mooie ogen had, dacht ze bij zichzelf, en ze probeerde niet te zien dat die ogen dezelfde blauwe kleur hadden als de hare, dezelfde amandelvorm, dezelfde geloken oogleden, en dat haar profiel... Nee, niet doen! hield ze zichzelf angstvallig voor, want ze had haar eigen beeltenis in het gezicht van dit vreemde meisje herkend.

Ze vermande zich en leidde hen naar de salon. Toen ze hen verzocht plaats te nemen, overhandigde Anna haar een doosje van dof ebbehout.

Behoedzaam maakte Elise het open. Tegen de tijd dat ze de eerste brief, met verbleekte inkt op een bladzijde uit een plantenboek, had opgevouwen, stonden haar ogen vol tranen.

‘Is dit van mij?’ fluisterde ze, terwijl ze haar hand om het kruisje aan haar ketting klemde, dat ze al zo lang ze zich kon heugen om haar hals droeg.

‘Je ogen,’ zei Elise weer, haar gekwelde blik strak op Anna gericht. Ze probeerde op te staan, maar ze voelde dat haar hart haar in de steek liet. Ze verloor de controle over zichzelf, over het leven dat ze zorgvuldig had geconstrueerd. Ze kon haar eigen gezicht van een afstandje ontwaren, alsof iemand anders dit tafereel in de kamer aanschouwde. Haar handen werden klam, de doos gleed uit haar vingers en de brieven waaierden uit over het tapijt. Tussen de vergeelde papieren lag een foto van een gezin met twee meisjes die ernstig in de lens keken. Elise zag haar andere zelf haar ogen sluiten en voelde een stekende pijn in haar borst. Ze wankelde en toen ze neerzeeg, besepte ze dat het gebeurde, ten langen leste: de laatste keer dat ze kon vergeten.

Stilte, muren van stilte om haar heen. Ze probeerde zich te herinneren hoe vaak een hart kon ophouden en weer beginnen met kloppen. Een keer... stilte. Twee keer... een langere pauze. Drie keer... de vergetelheid. De stilte tussen de ene hartslag en de andere sneed haar van de wereld af. Ze wilde er nog een horen. De vierde. En dan nog een. Ze haalde zo diep mogelijk adem. Vijf... nog één en het gevaar zou zijn geweken. Stilte. Zes!

‘Elise!’ Ze verroerde zich bij het uitroepen van haar naam. ‘Elise!’

Die naam, die naam. Elise. Het was niet de hare, want zij, zij was niemand. Ze bestond niet, ze had nooit bestaan. Ze had een leven geleefd dat niet van haar was, ze had een gezin gesticht dat ze had misleid, een taal gesproken die de hare niet was. Al die jaren was ze op de vlucht geweest voor haar ware ik. Met welke bedoeling? Ze was een overlevende, dat was geen vergissing, en ook geen misvatting.

Tegen de tijd dat de ambulancebroeders haar op de brancard hadden gelegd, was ze de andere vrouw met haar blauwogige dochter alweer vergeten, ze was de brieven in die vreemde taal vergeten, de foto.

Maar in de ruimte die dat vergeten achterliet, kwam er een herinnering naar boven. Zijzelf, als een klein meisje dat haar weg zocht in een dicht woud, omgeven door reusachtige bomen die de lucht aan haar zicht onttrokken. Hoe kon ze zich oriënteren als ze geen sterren aan de hemel zag staan? Bloed op haar wangen, haar handen, haar jurk, maar het bloed was niet van haar. Een lichaam lag levenloos op de modderige grond. Geen uitgestoken hand die haar hielp. Ze kon de dikke, vochtige lucht voelen, haar eigen stamelende kinderstemmetje horen: 'Mama! Mama!' Eenzaam en alleen waarde ze rond in de duisternis.

In een troebele mist van herinneringen kon ze alles zien: de brieven, het ebbenhouten juwelendoosje, de versleten voetbal, een gewonde soldaat. Verwelkte bloemen en vervaagde lijnen.

Door dit kleine meisje had Elise ontdekt wie ze werkelijk was, het masker dat ze al zeventig jaar op had, werd opeens van haar gezicht getrokken. Het verleden beloonde haar nu met dit laatste, onverwachte bezoek, het beeld van een handschrift op een boek dat ze herkende, een boek dat niet belangrijk was om wat erin stond, maar om de uren die ze ermee had doorgebracht om de letters en bloemen die haar op elke dag van haar kindertijd hadden vergezeld.

'*Hydrocharis morsus-ranae*,' fluisterde ze.

Het was alsof ze dreef, evenals de waterplanten met de geelgerande bloemen. Ze verkeerde in een staat van delirium, maar als ze zich dingen herinnerde, betekende het dat ze nog in leven was. Voor ze zichzelf toestond te sterven, moest ze eerst nog iets doen met de bladzijden uit het geschonden boek.

Maar het kwaad was al geschied: ze had niet het recht om vergiftenis te mogen vragen. Ze sloot haar ogen en telde de keren dat haar hart sloeg. De stilte ertussenin hielp om haar angst te verjagen. Wie had haar dat geleerd?

'Klaar!' hoorde ze.

Ze voelde een gewicht op haar geteisterde borstkas. De eerste elektrische schok sidderde ongekend hard door haar lichaam. In ge-

dachten zei ze dat ze zich niet zou laten reanimeren. Ze wilde niet verder leven. Als kind was ze op een enorme oceaanstomer gezet en sindsdien had ze nooit meer achterom durven kijken. Dat zou ze nu ook niet doen.

De tweede schok bracht haar een golf van nieuwe warmte die haar dwong haar ogen te openen. De tranen stroomden uit haar ogen, ze kon er niets tegen doen. Ze wist niet meer of ze dood was of nog in leven, en dat maakte haar aan het huilen. Iemand pakte haar hand vast en streelde zachtjes haar voorhoofd.

‘Mama!’ Ze hoorde de verstikte stem van haar dochter. Ze was zo dichtbij dat Elise haar gelaatstreken niet duidelijk kon onderscheiden.

Zou ze de juiste woorden vinden om Adele, haar enige kind, uit te leggen dat ze haar met een leugen had grootgebracht?

‘Hoe gaat het, Elise? Het spijt me vreselijk...’ Ida was er ook, duidelijk ontzet dat haar bezoek deze wending had gekregen.

Adele stond zwiĳgend naast haar. Ze begreep niet waarom deze onbekende vrouw en haar dochter bij haar moeder in het ziekenhuis waren. Haar moeder was oud en lag op sterven.

In een taal die ze niet langer herkende, hoorde Elise zichzelf woorden mompelen die van heel ver kwamen: ‘*Mama, verlass mich nicht.*’ Laat me niet alleen.

Een... stilte, twee... stilte, drie... stilte, vier, vijf... Ze haalde diep adem, wachtend op de volgende hartslag.

Zomer 1939

Mijn kleine Viera,

Het is nog maar een paar uur geleden, maar je mama mist je nu al heel erg. De uren zijn als dagen, weken, maanden voor me, maar ik troost me met de gedachte dat je me 's nachts nog zal kunnen horen, je nachten die voor mij vroege ochtenden zijn, als ik voor je zing en je voorlees uit je lievelingsplantenboek.

Je bent net als de bloemen die moeten leren op een eiland te overleven, in vochtige aarde onder de schroeiende zon. Je hebt licht nodig om te bloeien, en daar zal je genoeg van hebben. Het zijn sterke stralen, maar je hoeft er niet bang voor te zijn, want ik weet zeker dat je er groter en sterker door zal worden.

Je zusje mist je ook. Als we naar bed gaan, vraagt ze me te vertellen over jou en over de tijd dat we nog een gelukkig gezinnetje vormden. Hou je taai, blijf in de zon en word groot, zodat we elkaar weer kunnen zien, want we zullen elkaar weerzien, je zal op ons af komen rennen en je armen om ons heen slaan, net als toen in de haven waar dat enorme schip lag aangemeerd.

Lieve Viera van me, vergeet niet dat je moeder altijd over je zal waken, ook al is ze ver weg. Als je bang bent, tel dan je hartslagen om rustig te worden, zoals papa je heeft geleerd. Je zusje is er al een meester in. Vergeet niet dat ze eerst heel snel gaan,

maar zodra je begint te tellen, merk je de stilte tussen de slagen in. Je angst zal weggaan naarmate de stilte langer wordt. Vergeet dat niet, kleintje.

Steek elke vrijdag twee kaarsen aan, doe je ogen dicht en denk dan aan ons. We zijn bij je.

*Alle liefs,
Mama*

De ontsnapping

Berlijn, 1933 - 1939

Amanda Sternberg was als de dood dat ze bij een brand zou omkomen, dus het verbaasde haar eigenlijk niet dat haar boeken juist dat lot te wachten stond.

De studentenvereniging had al een dreigend pamflet met haar *Twaalf stellingen* bij haar kleine boekwinkel in Charlottenburg afgegeven, en ze had geen andere keus dan aan de grote schoonmaak te beginnen, van de etalage tot aan de diepste nissen in het magazijn. Ze moest alle boeken wegdoen die als beledigend, niet-vaderlandslievend of niet Duits genoeg aangemerkt waren. Deze parodie op de stellingen van Luther was bedoeld om alles wat Joods was uit de wereld van het gedrukte woord te wissen en alle boekhandelaren in het land hadden het pamflet inmiddels ontvangen. Amanda wist dat maar een heel klein deel van haar voorraad het zou overleven. Vele, vele jaren had ze doorgebracht te midden van perkament, manuscripten, boeken met kalfsleren kaften en met de hand geïllustreerde uitgaven, verhalen over duellen, heimelijke liefdes, doorgeslagen waanzin. Ze hadden haar hele verleden en dat van haar familie bepaald, ze waren haar vaders hartstocht, de kunst van oude geschriften – en nu zou dat alles in de as worden gelegd. Een heuse wagneriaanse daad van zuivering, dacht ze bij zichzelf.

Ze had nog een beetje hoop gekoesterd dat het gevelbord HOF DER LETTEREN aan hun aandacht zou ontsnappen. Als ze Duitse

zuiverheid in de etalage zou uitstallen en de boeken waarvan ze het meest hield achter in de winkel bewaarde, zouden ze haar misschien met rust laten. Ook het weer zat haar mee: weken van aanhoudende regen hadden de boekverbrandingen vertraagd.

Desondanks had ze haar gezin niet in gevaar willen brengen en besloten om zich dan toch maar aan de hardvochtige taak te wijden. Maar eerst was ze languit naast de boekenkasten gaan liggen en had haar hoofd op de warme houten vloer laten rusten. Met haar blik op de spinnenwebben aan het plafond was ze weggedroomd bij de barsten en vochtplekken boven haar, die elk een verhaal te vertellen hadden, net als al die boeken. Hoe waren ze bij haar terechtgekomen, waarom waren ze gekocht, hoe lastig was het geweest om ze te laten leveren in een stad waar men obsessief jacht maakte op ideeën, op metaforen, op beeldspraak, waar men de behoefte had een boosdoener aan te wijzen die midden op het plein in een vlammenzee werd geworpen, onder luid gejuich van een scanderende menigte. Bij die ontelbare boekverbrandingen zou er niets overblijven, want zelfs in de meest Duitse, meest nationalistische en allerzuiverste boeken zouden ze nog twijfelgevallen aanwijzen. Hoe een schrijver zijn personages ook vormgeeft, welke woorden hij ook kiest, ze wist dat de macht van de interpretatie altijd bij de lezer lag. ‘Uiteindelijk is het onze manier van ruiken die de geur van boeken, zelfs de geur van de herfst zal bepalen,’ mompelde ze in zichzelf. Hoe ze ook wikte en woog, ze kon geen enkele werkbare oplossing bedenken.

Ze legde zuchtend haar handen op haar buik, die binnen afzienbare tijd zou opzwellen. Het geklingel van de deurbel haalde haar uit haar staat van lethargie. Ze tilde haar hoofd op en herkende het silhouet: alleen Julius kwam rond deze tijd van de dag de winkel binnen.

Haar man knielde naast haar neer, legde zijn grote, warme handen om haar oren en kuste haar eerst op haar voorhoofd, toen op het puntje van haar neus en daarna op haar zachte lippen. Ze was